

УДК 314.15-027.42 (477)

МІГРАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ: ЗАКОНОМІРНОСТІ, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Іванісов Олег Вікторович, к.е.н., доцент, ХНЕУ ім. С. Кузнеця, м. Харків, Україна,

Анотація — виявлено сучасні особливості міграційних процесів в Україні та світі. Визначено, що міграція має важливе значення для оптимізації економічної та політичної ситуації в країні. Проведений аналіз сучасних міграційних процесів в Україні дозволяє зробити висновок, що вони носять суперечливий характер і впливають на економічну, політичну, соціальну, демографічну та інші сфери життєдіяльності суспільства.

Ключові слова — міграція населення, міграційні процеси, мігранти, економічно-активне населення, відтворення населення, зайнятість населення.

Міграція населення стала в останні роки одним з найважливіших чинників розвитку світової економіки, і являє собою переміщення населення за кордон з метою пошуку роботи. Міграція бере участь у формуванні структури населення, трудового потенціалу території, зміні складу населення, сприяє соціально-економічному розвитку країни. Всебічні дослідження міграційних потоків виділяють особливу роль в структурі мігрантів економічно активного населення у віці від 18 до 40 років.

Міграція робочої сили – це переміщення працездатного населення з однієї країни в іншу з метою пошуку роботи, нових сфер застосування своїх здібностей і кращих умов життя [2].

Міграція робочої сили зумовлюється незбалансованим економічним, соціальним і демографічним розвитком країни. Вона здійснюється під впливом економічних і неекономічних причин. До них відносяться: національні відмінності в заробітній платі, наявність безробіття, національні відмінності в умовах праці. Вказані причини зумовлю-

ють переважно міграцію із слаборозвинутих країн у розвинуті.

Практика показує, що міграційні процеси відбуваються і між країнами, які знаходяться на однаковому рівні економічного розвитку. Така міграція зумовлюється переважно не-економічними причинами, до яких можна віднести: порушення прав людини, політичні переслідування, релігійні, екологічні та причини особистого характеру.

У сучасних умовах, значна частина населення намагається мігрувати із Південно-Східної Азії в країни Західної Європи та США. Причинами цієї міграції є низький рівень життя, військові події, політичні переслідування. Значна частина цих мігрантів намагається пробратися через територію України нелегально.

Багато економістів розглядають нашу країну, як новий центр міграції економічно активного населення. В Україні міграційні процеси найбільш інтенсивно стали розвиватися на початку ХХІ ст.

За оцінками експертів, за останні 50 років чисельність мігрантів, що живуть за межами своїх країн, збільшилась з 75 млн. до 145 млн. осіб. Сьогодні, кожен 44-й житель планети живе за межами своєї колишньої батьківщини. Основний вектор міграції спрямований на переселення з слаборозвинених країн в країни з більш високим рівнем життя. В даний час найбільше іммігрантів (у відсотковому відношенні до жителів країни) зафіксовано в Люксембурзі (56,2%), Австралії (24%), Франції (20,1%), Швейцарії (19,4%), Канаді (18,5%) і США (9,3%). Міграційні процеси неоднорідні, в кожній країні, вони мають свою специфіку [3].

В динаміці сучасної міграції виділяють наступні тенденції: глобалізація міграційних процесів; якісні зміни міграційних потоків; переважання трудової міграції; збільшення

нелегальної міграції; розширення географії вимушеної міграції. Глобалізація міграційних процесів характеризується залученням в неї практично всіх держав світу. Так, в 2018 році чисельність міжнародних мігрантів перевищила 1,1 млрд. осіб. За оцінкою фахівців, 214 млн. осіб виїхали в інші країни на постійне місце проживання, 250 млн. осіб – трудові мігранти з членами своїх родин, від 25 до 50 млн. осіб – нелегальні мігранти, 25 млн. осіб – сезонні мігранти, більш 50 млн. осіб – вимушені мігранти. Зміни в процесах глобальної міграції пов'язані зі збільшенням серед мігрантів осіб з високим рівнем розвитку трудового потенціалу [2].

З економічної точки зору, трудова міграція для країн-донорів має позитивне значення: валютні перекази, що відправляються на батьківщину. З демографічної позиції трудова міграція для цих держав має негативні наслідки: зниження шлюбності і народжуваності, збільшення кількості розлучень. Незважаючи на те, що нелегальна міграція протиправна, її масштаби збільшуються і вигідні в першу чергу підприємцям, бо дозволяють їм використовувати дешеву і безправну робочу силу і отримувати з цього максимальний прибуток. Україна за кількістю нелегальних мігрантів займає 35 місце в світі. Економічно, нелегальна міграція для приймаючої сторони не вигідна, тому що держава недоотримує до бюджету значні суми у зв'язку з ухиленням нелегальних мігрантів від податків [4].

Істотний вплив на демографічну ситуацію в країні надають вимушені мігранти, особливо біженці, тенденція до збільшення яких за останнє 10-річчя зберігається в силу розширення в світі збройних зіткнень і загострення міжетнічних і релігійних конфліктів. Політичні, етнічні та релігійні конфлікти в Південно-Східній Азії і на Україні, що призводять до загибелі тисяч людей, змушують мирне населення шукати притулок, як правило, в суміжних країнах. Так, у зв'язку з подіями в Сирії, починаючи з 2011 р, країну покинули понад 2,5 млн. громадян. Тільки за три перших місяці військового конфлікту на сході Україні інші країни прийняли більше 200 тис. біженців.

Великі потоки біженців надають істотне економічне навантаження на приймаючу сторону. Витрати на утримання і оформлення статусу біженців можуть обчислюватися мільйонами доларів [4]. В області регулювання міграції перед нашою державою стоїть чимало важливих проблем, які потрібно вирішувати. Сучасній Україні притаманний вкрай нерівномірний територіальний розподіл продуктивних сил. Дезінтеграційні процеси на ринку праці і існування локально замкнутих регіональних ринків праці, обумовлюють збереження осередків застійного безробіття, в ряді регіонів спостерігається нестача робочої сили за окремими галузями і професіями. Про ступінь гостроти проблеми підвищення внутрішньої територіальної мобільності населення в Україні можна, зокрема, судити по значній міжрегіональній варіації заробітної плати та показників напруженості на регіональних ринках праці. Регіони, в яких ситуація на ринку праці сприятлива, нерідко межують із кризовими регіонами.

У XXI ст. чисельність населення нашої країни продовжить стійко скорочуватися (за прогнозами ООН, у 2000-2050 роках природний спад становитиме в середньому близько 450 тисяч осіб на рік), в той же час, Україна зіткнеться з наростаючим старінням населення. Наслідком зазначених демографічних тенденцій стане скорочення чисельності працездатного населення – основного джерела формування трудових ресурсів. За прогнозами Укрстату, з 2015 по 2025 рік чисельність працездатного населення в Україні буде щорічно зменшуватися приблизно на 0,8 млн. осіб, а всього за період 2015-2020 рр. вона скоротиться більш ніж на 4 млн. осіб [1].

Теоретично, механізмом такого перерозподілу населення повинна виступати внутрішня міграція населення, яка покликана згладжувати існуючі міжрегіональні відмінності і більш ефективно задіяти дефіцитні трудові ресурси України. Однак відсутність сформованих вітчизняних ринків праці і житла, адміністративні бар'єри, недостатня ступінь розвитку фінансового ринку призводять до неефективності ринкових механізмів регулювання внутрішніх міграційних потоків в Україні.

Як наслідок, внутрішня міграція сама по собі не може стати реальним інструментом вирівнювання міжрегіональної диференціації рівнів соціально-економічного розвитку. Останнє обумовлює необхідність проведення спеціальної державної політики, спрямованої на підвищення внутрішньої міграційної рухливості населення і, відповідно, розробки комплексу заходів щодо вдосконалення державної політики у сфері внутрішньої міграції населення.

Внутрішня міграційна політика являє собою систему загальноприйнятих на рівні ідей і концептуально об'єднаних заходів щодо стимулювання або обмеження переміщень населення всередині країни в обсягах і напрямках, які враховують конкретно-історичні умови країни і відповідають поточним і перспективним цілям розвитку країни і її окремих регіонів [1].

У складі найбільш значимих обставин, що обумовлюють таку ситуацію, виділяється слабке наукове уявлення про сутність міграції, її природу і регіональної специфіки. Тенденції міграційних процесів сучасності, вказують на необхідність перенесення акценту в державному регулюванні міграції з кількісних параметрів на якісні. До якісних параметрів, що характеризують стан мігрантів, відносяться їх цінності, установки і очікування, мотивація і цілі переселення, професіоналізм, приналежність до етнокультурного середовища і соціального прошарку, рівень доходів та ін.

Цілі державної міграційної політики України повинні бути направлені на: стабілізацію і збільшення чисельності населення; забезпечення потреби економіки в робочій силі; сприяння модернізації, інноваційного розвитку і підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної економіки; забезпечення національної безпеки.

Завданнями державної міграційної політики України, на думку автора, повинні стати: розширення можливостей для переселення в Україну на постійне проживання співвітчизників, які проживають за кордоном, емігрантів; розробка механізмів залучення, відбору і використання іноземної робочої сили;

сприяння розвитку внутрішньої міграції; виконання гуманітарних зобов'язань щодо вимушених мігрантів; сприяння їх адаптації; протидія незаконній міграції.

Основними напрямками державної міграційної політики України повинні стати: вдосконалення інституту надання мігрантам громадянства України; сприяння добровільному переселенню в Україну співвітчизників; сприяння міграції на постійне місце проживання кваліфікованих кадрів; створення умов для міграції підприємців і інвесторів; спрощення правил переселення іноземних громадян з метою возз'єднання сімей; стимулювання міграції молоді; реформування інститутів дозволу на тимчасове проживання і посвідки на проживання; вдосконалення механізму квотування; введення диференційованих програм трудової міграції; розвиток інфраструктури в сфері трудової міграції; вдосконалення механізмів стимулювання окремих категорій громадян; спрощення правил в'їзду на територію України.

Список використаної літератури

1. Баталов О. А. Внутрішня міграція та тимчасові переміщення в умовах політичних та соціально-економічних загроз / О. А. Малиновська, М. А. Піцик // Соціальна політика. – 2018. – № 17. – С. 23. – 27.
2. Вірц К. А. Вплив міжнародної міграції на вітчизняну економіку / К. А. Вірц, А. К. Коваленко, Г. І. Сотник, А. Є. Гессен // Молодий вчений. – 2016. – № 12(39). – С. 686–689.
3. Петрова Т. А. Стан та проблеми регулювання зовнішніх трудових міграцій в Україні // Україна : аспекти праці. – 2018. – № 3. – С. 37 – 44.
4. Тіньові міграційні потоки та їх вплив на економічну безпеку країни (аспект трудової імміграції) Аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.niss.gov.ua.

Автор

Іванісов Олег Вікторович, доцент кафедри економіки та соціальних наук, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця
(IvanisovOleg@ukr.net)

Тези доповіді надійшли 12 січня 2020 року.

Опубліковано в авторській редакції.